



Sekseninci doğum gününü kutlayan
bir müzik ustamız:

Cemal Reşid Rey

Evin İlyasoğlu

Beşiktaş, Serencebey yokuşunda yeşil BTB'li bir apartmanın giriş katı. Ortada kuyruklu bir Beckstein piyano. Çevresindeki eşyaların belli ki bir zamanlar eski konaklarda yerleri, köşeleri varmış: Konsollar, kristal aynalar, etajerler, sedef yazı masaları... Her şey bu apartman dairesinin marley zemini üstünde sanki eski görkemini korumak için özel bir çaba harcıyor gibi. Duvardaki fotoğraflar ise on dokuzuncu yüzyılı yirminci yüzyıla bağlayan günleri yaşıyor: "Rahmetli pederim Ahmet Reşid", "Nur içinde yatsın hemşirem Semine", "Gani gani rahmet eylesin, biraderim Ekrem Reşid Rey"... Devlet adamları, paşalar, edebiyatçılar, ressamlar, mimarlar. Cemal Reşid Bey tüm ailesini size öyle bir saygı ile tanıtır ki, öyle bir övgü ve özlemle "yad" eder ki! Sanki aralarında en az sözü edilmeye hak kazanmış kendisiymiş gibi. Böyle bir aile ortamında dünyaya geldiği için "hamd ü sena" içindedir.

25 Eylül 1904 yılında Kudüs'te dünyaya gelmiştir Cemal Reşid. Babası, henüz Osmanlı topraklarında bulunan Kudüs'te mutasarrıftır. Ahmet Reşid Bey, Servet-i Fünun dergisinde H. Nazım takma adıyla yazan bir Edebiyat-ı Cedide yazarıdır. Çok küçük yaşta ağız mızıkası ile bir şeyler çalmaya ve piyano öğrenmeye başlayan Cemal Reşid, müzikle birlikte büyür. "Notaları nasıl öğrendim bilmiyorum. Bu benim için gizli kapaklı bir şey"... Ve sekiz yaşında bir vals besteler, nasıl öğrendiğini hatırlamadığı notalarla. Sanki onunla birlikte doğmuş olan notalarla.

Cemal Reşid sekiz yaşına geldiğinde ülke de, dünya da karmaşa içindedir. Sadrazam Kamil Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırı olan babası, Bab-ı Ali Vak'asından sonra çoluk çocuğu alıp Paris'e yerleşir. 1913'lerin Birinci Dünya Savaşına gebe Paris'i: Cemal Reşid, Paris Konservatuarı müdürü ünlü besteci Gabriel Faure ile tanışılır. Hâlâ kulaktan dolma

bir şeyler çalmaktadır. Bir iki kulaktan dolma Chopin Vals. Faure onu usta bir piyano öğretmeni olan Marguerite Long'a teslim eder. Ancak sa-vaş patlamıştır. Yine bütün aile daha güvenli koşullar aramak için bir baş-ka ülkeye, İsviçre'ye geçedecektir. Bu değişiklikler Cemal Reşid'e yeni bo-yutlar kazandırır. Bu kez de beş yıl-lık bir eğitimi tamamlamak üzere Cenevre Konservatuvarı'na girer. 1919 yılında babası yeniden Dahiliye Nazırı olarak yurda çağrılır. Cemal Reşid ise yüksek müzik öğrenimi için Paris'e döner. 1923'e dek, ünlü eği-timcilerle piyano, kompozisyon ve or-kestra şefliği çalışır.

Henüz on dokuz yaşında, çiçeği burnunda bir müzisyen olarak mezun olacağı günlerde İstanbul'dan bir tel-raf alır: "Uşşakzade Halit Bey'den geliyordu telgraf. İstanbul'da Dar-ül Elhan kurulmaktaydı. Beni de piya-no ve kompozisyon öğretmeni olarak çağırıyorlardı. Paris'teki hocalarım kıyametler kopardı. Vâveylâlar, âvâ-zeler.. Olamazdı. Elli yaşından önce nasıl hocalık yapabiliirdi bir müzisy-en". Cemal Reşid ise bütün bu "vâ-veylâlar"a kulağını tıkayıp yurda döner. Yeni kurulan Cumhuriyet'le yeni bir kurumun genç öğretmeni ola-rak.

"Dar-ül Elhan.. Melodiler Yuva-sı anlamına gelir. Ne güzel bir isim-miş. Keşke değiştirmeseydik. En çok da ben ısrar etmiştim konservatuvar olarak değiştirilmesi için!" Şehzade-başı'nda başlarlar eğitime. Hanım öğ-renciler çarşafı, beyler ise feslidir. Bu öğrencilerden oluşan bir koro kurup onlara Mozart'ın Requiem'ini çalıştırır Cemal Reşid. Kocaman Requiem. Ve sözleri yok. Yalnız notalarla ses-lendiriliyor.

Türkiye'deki ilk yıllarında Cemal Reşid'i etkileyip yönlendiren kişi, ne bir aile büyüğüdür, ne de bir başka müzisyen.. İri yarı bir kütüphane memuru. Adı da Fazıl. Bir gün konser-vatuvar kütüphanesindeki piyanoda bir şeyler bestelemeye çalışan on do-kuz yaşındaki bu genç öğretmene dö-ner ve "Ey Avrupalı, yeter artık bunca Frenk müziği çalıp yazdığın. Bizim de oyun havalımız var, biraz da onları öğrensene.." diyerek Cemal Reşid'i Üdi Sedat Bey'in odasına gö-türüp saatlerce oyun havası ve türkü dinletir. "Beynimde şimşekler çaktı. Ben de bu malzemeyi işleyebilirdim müziğimde. Böylece armonize ettiğim ilk halk türküsü 'Sarızeybek'i yazdım. Bunu ilk duyan yine Fazıl oldu. Ve o koca cüssesi ile beni havalara kaldır-dı."

Sonradan "Sarızeybek" ve 12 Anadolu türküsü Paris'te basılmış ve Albert Wolf yönetiminde Mogado Ti-yatrosu'nda seslendirilmiştir. "Üç bin kişilik dinleyicinin bu şarkılardan

'Aydın ondördü'nü bis olarak baştan çaldırması beni çok duygulandırmış-tı." Yıl 1926. Ve aynı yıl Cemal Reşid, Uluslararası Besteciler Birliği'ne seçiliyor. "Paris'e gelen, geçen nice kompozitör ve müzisyen ile tanıştım bu cemiyet sayesinde. Ayrıca, Saint-Seans'la komşu otururduk aynı so-kakta. O zamanlar 85 yaşında aksi bir ihtiyardı. Bir ziyafette de Ravel'i ta-nıdım. Kısacık boyu ile tempoları ka-rıştırarak orkestra yönetme meraklısı bir şef. Bu ünlü besteciye orkestra şe-fi olarak düşünemedim hiçbir za-man."

Yıl yine 1926. İstanbul'da kuru-lan koronun ardından bir de yaylı çal-gılar orkestrası kurar Cemal Reşid. "Yaylı çalgılar temel çekirdeğidir bü-yük orkestraların". Muhiddin Sadak, Orhan Boran, Ali Sezin, Mesut Cemil gibi müzisyenlerden oluşan 20-25 kişilik bir orkestra. "Bu orkestrayla Union Français salonlarında lebaleb dolu konserler verdik". Ardından konservatuvarın yetenekli öğrencilerinden bir de üfleme çalgılar grubu eklenir ve İstanbul Şehir Orkestrası oluşur böylece. Bu orkestraya en bü-yük destek Flarmoni Derneği'dir. "1946'da Afif Tektaş ve Emel Bey ile birlikte Flarmoni Derneğini kurduk. Cortot-Thibaud-Gieseking-Kempf-Samson François gibi ünlüler geldi bu derneğin konuğu olarak. İşte orkest-ramızın inkişaf etmesine en büyük amil bu ünlülerle yaptığımız çalışma-lardır." Ve Cemal Reşid Bey, uzun yıllar yönetir Şehir Orkestrasını. Her pazar sabahı, saat 11'de "lebaleb" dolu Şan Sineması salonlarında.

"Operetler ise hayatımın bir baş-



ka yönüdür. Vali Muhiddin Üstün-dağ, 1930'larda Paris'te 'No no Nanet' başlıklı bir müzikal görmüş. Rahmetli biraderim Ekrem Reşid'le bana bu tür bir şeyler yazsanıza de-di. Muhsin Ertuğrul ise Goethe ve Shakespeare gibi dramaları tercih edi-yordu. Biz de bir denemeye giriştik. Sözlerini biraderim, müziğini ben ya-zarak, üç saatlik bir müzikal çıkart-tık ortaya. Ancak ismine karar veremiyorduk. Oyunun sonunda se-yirci arasından çıkan Muhsin Ertuğ-rul, 'Çocuklar, yeter artık, üç saat doldu' diyecekti. Böylece bunun adı 'Üç Saat' oldu. Öylesine rağbet gör-dü ki, ertesi yıl Muhsin Ertuğrul yeni bir şey yazmamızı istedi." Böylece ünlü "Lüküs Hayat" bestelenir. Ar-dından "Deli-Dolu", "Çelebi"... Tü-mü de İstanbul'un Halep Çarşısı'ndaki Fransız Tiyatrosu'nda oynanır. İğne atsanız yere düşmeyecek kadar kalabalık bir seyirciye.

Ve gelelim Cemal Reşid'in yapıtlarındaki kişiliğe. Kütüphane memuru Fazıl ile karşılaşınca dek yazdığı her şey, Fransızca başlık taşıdığı gi-bi, nocturne, sonat, chanson biçimi-dir. 1923'ten sonra Anadolu halk türkü ve oyun havalarının armonize olduğunu görürüz. 1930'larda Paris'teki öğretmeni Raul Laparra onu uyarılmış ve kendini yenileme zamanı geldiğini muştulamıştır. Böylece da-ha gizemsel ve yer yer izlenimci tek-nikte yapıtlar yazmaya başlar. Tasavvufi müziğin, geleneksel Divan müziğinin makam ve renkleri görülür bu döneminde. Önceki Anadolu Halk Türküleri, Türk Sahneleri, yerlerini Mistik Poem'lere, Mevlânâ'nın gazel-lerinden esinlenme şarkılara, Çağrılış gibi orkestra şiirlerine bırakmıştır. Pi-yano Sonatı ve Birinci Senfonisi de bu dönemin ürünüdür. Cemal Reşid Rey 1950'lerden sonra kendi "fantezi dün-yası içinde" besteler yazdığını söyler. Fatih Senfonisi, Sazların Sohbeti, Andante-Allegro ve Üsküdar Çeşitle-meleri. Bunlar artık bestecinin olgun-luk dönemini sergilemektedir. "Çar-naçar yeni akımların etkisinde kaldım. Ama hiçbir zaman melodisiz müzik düşünmem. Melodi, melodi yine melodi."

1923'te "Çoksesli musiki hayatı bir nevi sahra-yı kebir" iken işe baş-layan Cemal Reşid, bugün nice bes-teci ve nice virtüdüz yetiştirmiş olmanın kıvancı içinde. Birkaç müzisyen ile temelini attığı Şehir Orkestrası ise dün-yanın diğer sanat merkezlerindeki-den pek farkı olmayan kocaman bir orkestra şimdi: İstanbul Devlet Sen-foni Orkestrası. Ve sekseninci yaşını kutlayan müzik ustasına açılış konserini armağan ediyor, 20 Ekim 1984 gecesi. Fatih Senfonisi ile, Vokaliz Fantazi ile Çelebi aryaları ve Sazların Sohbeti ile bezenmiş bir armağan ■

